

KRUDY GYULA

(Születésének 75. évfordulójára)

75 évvel ezelőtt, 1878 október 21-én született Krudy Gyula, a Nyírség nagy írója. Életművének értékelésével még adós irodalomtörténetírásunk. A mult irodalomtörténete, ha ugyan egyáltalán foglalkozott vele, csak az „utol nem ért hangulatok országútján bolyongó“ ködlovagot, a romantikus merengések visszahívóját, a Nyírség nagy álmodóját látta benne. Pintér Jenő egyszerűen besorozza a „stilromantikusok“ közé. Szerb Antal irodalomtörténetében a szürrealista nyugati írók előfutárát ünnepli benne, Giraudoux, Proust előfutárának látja, akik műveikben feloldják az időt, megszüntetik az elbeszélés egységességét, az események szálainak összekeverésével megbontják a megszokott időrendet. Ezt tartja Szerb Antal Krudy legnagyobb értékének. Azt, hogy műveiben „minden út mindenfelé vezet, a felszabadított asszociációk játékos csodalovai elragadnak minden multba és minden jövőbe“.

Mind ez természetesen sok tekintetben igaz, azonban ha csak ennyit mondunk, akkor Krudy művészetének csak egyik oldalát, s elsősorban formai oldalát jellemeztük. Krudy nem tartozik irodalmunk kiemelkedő kritikái realistái, koruk társadalmi ellentmondásainak nagy leleplezői, Eötvös, Mikszáth, Móricz sorába, azonban hiba lenne elhallgatni műveinek társadalmi mondanivalóját. Már Várkonyi Nándor észrevette ezt, mikor irodalomtörténetében megállapítja róla: „... egy kérődző boldogságba féspedt kor érzelmi és lelki céltalanságát ritka talentummal sűríti össze.“ Lényegében ugyanúgy, mint Mikszáth, Krudy is a dzsentri írója, de ellentétben Mikszáthtal, Krudy mindvégig belülről ábrázolja a dzsentrit. Látja ugyan osztálya pusztulását, s olyan meggyőző erővel és intenzitással mutatja be egy társadalom halódását, teljes felbomlását, amilyenre csak igazán nagy író képes.

A fontos a mi szempontunkból az, hogy minden megszépítés ellenére, Krudy látta és ábrázolta, mégpedig meggyőzően és hitelesen ábrázolta a dzsentri kikerülhetetlen pusztulását, s ezzel az úri Magyarország végét is. Még Mikszáthnál és Móricznál is keresni kellene olyan pompás, találó jellemzését a dzsentrinek és az egész úri világnak, mint ahogy Krudy mutatja be őket, mikor éppen szülőföldjéről, a Nyírségről ír. „A Nyírség az a hely, ahol legtöbbször volt agaruk és vizslakutyájuk a tönkrement gavalléroknek és ahol mindig-mindig emlékeztek a régi uraságra, el-
...átvált tekintetűre, ősi bir-

tokra és fennhéjázó nemességre. Itt mindenki a multjából akart megélni. Abból, hogy valamikor volt valami az apja, vagy nagypapja. Furcsa, hetyke, legénykedő virtuskodó Magyarország itt hortyogott, ásiszított, unatkozott, dologtalanokodott, nyomorgott legtöbbször. Máshol már beletörődtek az emberek, hogy vége a régi világnak, dolgozni, tanulni, igyekezni kell, hogy megélhessünk. A Nyírségben még mindig a követválasztást várták, a takarékpénztár körül sompolyogtak értéktelen váltókkal, az öregek a fiak házasságától remélték sorsuk jobbrafordulását, vagy egy százesztendősi családi per eldőlésétől. A fantasztikus tervek, légvárak, szépen kicikizelt, kifélték az édesded ábrándok jól kifejleszték ezen a mocsaras, ködös, szegényes, kidől-t bedől-t tájon. Mintha mindenkinek reskontó lett volna a párnája alatt, amelyet egyszer okvetlenül kihúznak. Alig jutott eszébe valakinek, hogy dolgozni is kellene. Legfeljebb a vármegyét nyomorították meg, mert hisz az övék volt a megye.“

De helytelen lenne azt mondani, hogy Krudy visszavágik a multba. Nem a multba vágyik, hanem a sivár, nyomasztó jelenből szeretne szabadulni. Hogy ez így van, bizonyítja az is, hogy éppen a háború alatt fordul Krudy leggyakrabban a mult felé, a háború embertelenségei között idézgeti legtöbbször a szebb tegnapot, amely reményteljesebb jövőt ígért.

A háború egyébként is fontos korszak Krudy életében. Nem látta ugyan olyan világosan a háború lényegét, mint Ady, s ha inkább Babitsék pacifizmusának oldaláról fordult is szembe a háborúval, az esztelen vérontás mindenestre felrzza álmódosásából, állásfoglalásra készletli a szörnyűségek ellen, s így születnek leghaladóbb, legpozitívabb írásai éppen a háború alatt. Mint Ady, a háborút ő is azért gyűlöli elsősorban, mert úgy látja, hogy elodázza a várva-várt társadalmi átalakulást.

„Mindenkinek a forradalmat várta, amely majd felgyújtja a be-deszkázott agyvelőket. — írja —. s a forradalom helyett jött a háború.“

Meggyőződéssel hirdeti azonban, hogy a háborúval az uralkodó osztály nem fogja elérni célját, sőt ellenkezőleg, a háború az úri Magyarország végét jelenti. „Mégbukott a régi társadalom, — írja —. amely most a háború alatt

végeképpen összekeveredett: megbukott a szolgabírák országa, a kortések tanyája, megbukott a ficsur figurája a vármegyén, vagy a pesti aszfalton; a párbajhős, a krakéler-gavallér, a tiszletelemelő zúszor és a gazdag leánykereskedő; a „jó üzletember“, akit csaláson kaptak és a nagykeresetű ügynök, aki jövedelmező üzleteket szállított; megbukott az erkölcsatlenség... új világ jön a régi helyén. Milyen lesz?... mélyeséges titok a jövő társadalom képe, csak annyi bizonyos, hogy a gazzágoknak körülbelül végük van.“

Nem látja tehát, hogy milyen lesz a jövő társadalma, de rendületlenül hisz az új világ eljöveteleiben. És ennek az új világnak megteremtését azoktól várja, akik a háborúban fegyvert kaptak a kezükbe. Már szinte látja az új honfoglalást, amikor a fronton harcoló katona fölcsudik háborús kábulatából, s elindul hazafelé, hogy idegen földek helyett meghódítsa végre magának saját hazáját. A forradalomban ezért állt a nép oldalára s ezért kellett neki Horthyéktól börtönt, emigrációt szenvedni.

Meglátja Magyarország gyarmati helyzetét is, kiszolgáltatottságát Ausztriának. „Nemzeti ideál Pesten“ című cikkében Wells egyik regényével kapcsolatban például a következőket írja: „Amíg a Wells-regényt forgatom a férfi és nő lehetetlen, önző, igazságtalan viszonyáról, mindig országunkra és egy másik országra gondolok. A nő megfojtja, tönkreteszi a férfit az angol regényíró szerint, vajjon nem a mi nemzetünk az a férfi, aki elpusztul furcsa házasságában?“

Krudy életműve nem lehet példa, nem lehet követendő mintakép kialakuló új irodalmunk számára. Nem tudott felemelkedni nagy kritikai realistáink átfogó társadalombírálatának színvonálára, művei azonban mégis értékes részét alkotják nemzeti irodalmunknak. Műveinek megbecsülését jelenti, hogy a felszabadulás óta 13 kötete jelent meg, s csaknem száz kisebb-nagyobb tanulmány, cikk foglalkozott vele újságjaink és folyóirataink hasábjain.

Születésének 75. évfordulóján különösen meleg szeretettel emlékezünk róla. megénk, városunk leghíresebb fiáról, mi, szabolcsiak, nyíregyháziak, hisz legtöbb írásában rólunk beszél.

KATONA BÉLA